ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 1 (2017)

7ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ Π.Τ.Δ.Ε.
ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΨΥΧΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων

7ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΧΑΡΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»

ΤΟΜΟΣ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ

ISSN: 2529-1157

Σε Συνεργασία με την Ένωση Ελλήνων Φυσικών και την
Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ DIVANICARAVEL
15-18 Ιουνίου 2017

Διερεύνηση των ψυχοκοινωνικών χαρακτηριστικών ανηλίκων με παραβατική συμπεριφορά: Κατάθλιψη και αυτοκτονικός ιδεασμός σε έγκλειστους παραβάτες

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ, ΤΙΜΟΚΛΕΙΑ ΖΑΧΑΡΟΓΕΩΡΓΑ

doi: 10.12681/edusc.1698

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ Γ., & ΖΑΧΑΡΟΓΕΩΡΓΑ Τ. (2019). Διερεύνηση των ψυχοκοινωνικών χαρακτηριστικών ανηλίκων με παραβατική συμπεριφορά: Κατάθλιψη και αυτοκτονικός ιδεασμός σε έγκλειστους παραβάτες. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, *1*, 1632–1649. https://doi.org/10.12681/edusc.1698

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** ΕΚΤ | **Πρόσβαση:** 16/01/2026 06:21:36

Διερεύνηση των ψυχοκοινωνικών χαρακτηριστικών ανηλίκων με παραβατική συμπεριφορά: Κατάθλιψη και αυτοκτονικός ιδεασμός σε έγκλειστους παραβάτες

Γιάννης Παπαδάτος, Νευρολόγος - Ψυχίατρος, ομ. καθηγητής ΕΚΠΑ
papadatosj@primedu.uoa.gr
Τιμόκλεια Ζαχαρόγεωργα, Ψυχολόγος, M.S. Ειδική Αγωγή, υπ. διδάκτωρ ΠΤΔΕ - ΕΚΠΑ,
Ψυχολογικό Αθηνών, Π. Ιωακείμ 27, Κολωνάκι, Αθήνα, timoclia@hotmail.gr

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα αποτελεί μέρος εκτενέστερης ερευνητικής εργασίας με στόχο τη διερεύνηση των ψυχοκοινωνικών και εκπαιδευτικών χαρακτηριστικών των ανήλικων παραβατών και τον ορισμό δεικτών και κριτηρίων με εστίαση σε συνθήκες και παράγοντες που μπορούν να υποστηρίξουν την ανάπτυξη αποτελεσματικών προγραμμάτων ψυχοπαιδαγωγικής παρέμβασης για ανήλικους παραβάτες. Το δείγμα αποτέλεσαν 45 μαθητές αρσενικού φύλου ηλικίας 16-19 ετών που φοιτούσαν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση τον Απρίλιο του 2013 στα σχολεία της χώρας που λειτουργούν μέσα σε φυλακές. Στην έρευνα συμμετείχαν και οι 20 εκπαιδευτικοί των μαθητών. Η αναγκαιότητα διερεύνησης του προβλήματος προκύπτει από τα αποτελέσματα της διεθνούς έρευνας που αφορούν στην αύξηση της ανήλικης παραβατικότητας και ειδικότερα στην αναποτελεσματικότητα των σωφρονιστικών προγραμμάτων, από τα οποία απουσιάζουν παρεμβάσεις που βασίζονται στα ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά των ανήλικων παραβατών. Με βάση τα ευρήματα της παρούσας εργασίας ένας σημαντικός αριθμός των ανήλικων παραβατών βρίσκονται στο οριακό και κλινικό φάσμα ψυχοσυναισθηματικών προβλημάτων που αφορούν στην κατάθλιψη και τον αυτοκτονικό ιδεασμό, όπως αυτά κατηγοριοποιούνται στις κλίμακες ASEBA 2001. Προτείνονται έτσι προγράμματα αποκατάστασης που να αξιολογούν και να αντιμετωπίζουν τις συγκεκριμένες διαταραχές.

Λέξεις κλειδιά

Ανήλικοι παραβάτες, ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά, κατάθλιψη, αυτοκτονικός ιδεασμός

Abstract

The present study is part of a more extensive research work aimed at investigating the psychosocial and educational characteristics of juvenile delinquents and defining indicators and criteria focusing on conditions and factors that can support the development of effective psycho-educational intervention programs for juvenile offenders. The sample consisted of 45

male pupils aged 16-19 who attended secondary education in April 2013 in the country's schools operating in prisons. The teachers of the students also participated in the study. (Total sample number 65). The need to investigate the problem arises from the results of international research on the increase of juvenile delinquency and the ineffectiveness of rehabilitation programs, which are lacking interventions based on the psychosocial characteristics of juvenile delinquents. According to the results of the study a significant number of juvenile delinquents are in the marginal and clinical range of psycho-emotional problems related to depression and suicidal ideation as these are categorized in the ASEBA 2001 scales. Rehabilitation and social reintegration programs for offending students are therefore proposed, that include identification and therapeutic treatment of these disorders.

Key words

Juvenile offenders, psychosocial characteristics, depression, suicidal ideation.

1. Εισαγωγή

Η ανήλικη παραβατικότητα προοιωνίζει την αποτυχία μιας κοινωνίας, εφόσον τα παιδιά είναι εκείνα που εκπροσωπούν το μέλλον της. Παρόλη την προσπάθεια που έχει γίνει για την αντιμετώπιση του φαινομένου με την αλλαγή του νομικού πλαισίου και την εφαρμογή παρεμβάσεων που στοχεύουν στην αναμόρφωση των ανηλίκων, η νεανική παραβατικότητα εξακολουθεί να αποτελεί ένα μείζον κοινωνικό πρόβλημα σε παγκόσμιο επίπεδο (Himelstein, Hastings, Shapiro, & Heery, 2012. Lahlah, van der Knaap, Leontien, Bogaerts, & Lens, 2014). Ο προβληματισμός για τον αυξανόμενο αριθμό παραβατικών πράξεων από ανηλίκους διεθνώς, αποδεικνύει πως οι μέχρι τώρα πρακτικές είναι ανεπαρκείς και αναποτελεσματικές (ANTIGONE, 2015. Artinopoulou, 2013. Gogoni, Athanasaki & Venni, 2015. Giovanoglou & Parosanu, 2015. Liddle, 2014. Lipsey, Howell, Kelly, Chapman, & Carver, 2010. Lowe, Lipps, Gibson, Halliday, Morris, Clarke, & Wilson, 2014. Petrosino et al., 2013. Sander, Patall, Amoscato, Fisher, & Funk, 2012) κι ότι τα σωφρονιστικά προγράμματα δεν περιλαμβάνουν στοχευμένες παρεμβάσεις βασισμένες στα ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά των ανήλικων παραβατών (Bhatta, Jefferis, Kavadas, Alemagno, & Shaffer- King, 2014. Dünkel, 2015. Hawley, Murphy, & Souto-Otero, 2013. Heseltine, Sarre, & Day, 2011). Επομένως, η αναγνώριση των ψυχοκοινωνικών αναγκών που επιδρούν στη λειτουργικότητα και τη συμπεριφορά των ανηλίκων είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχημένη επανένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο (Andrews και Bonta, 2010. Dünkel, 2015). Ο αριθμός των ερευνών πάνω στο συγκεκριμένο θέμα κρίνεται περιορισμένος σε πολλές χώρες

του δυτικού κόσμου συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας (ANTIGONE, 2015. Artinopoulou, 2013. Giovanoglou & Parosanu, 2015. Gogoni, Athanasaki & Venni, 2015. Lipsey, Howell, Kelly, Chapman, & Carver, 2010).

1.1. Έννοια και συχνότητα της ανήλικης παραβατικότητας

Ο όρος «παραβατικότητα» αναφέρεται στη συμπεριφορά που στοχεύει στην παραβίαση τυπικών και άτυπων κανόνων, ενώ οι μορφές της μπορεί να είναι από ανώδυνες όπως τροχαίες παραβάσεις και μικροκλοπές έως σοβαρές (ανθρωποκτονίες, σεξουαλικά εγκλήματα, ληστείες κτλ.) (Αρακά, 2007). Η διεθνής βιβλιογραφία καταδεικνύει ότι η έννοια της παραβατικής συμπεριφοράς είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο που μπορεί να ερμηνευτεί από ένα πλήθος διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων. Σύμφωνα με τον Ποινικό Κώδικα της χώρας μας «Έγκλημα είναι πράξη άδικη και καταλογιστή στο δράστη της, η οποία τιμωρείται από το νόμο» (Παπαδάτος, 2003, σ. 139). Από την οπτική συνεπώς της Νομικής επιστήμης, παραβάτης είναι εκείνος που παραβαίνει τον νόμο και επιδέχεται τιμωρία. Από την πλευρά της Κοινωνικής επιστήμης, παραβάτης θεωρείται εκείνος που παραβαίνει τους κοινωνικούς κανόνες, ενώ από την οπτική της Ψυχολογίας, παραβάτης είναι αυτός που αδυνατεί να προσαρμοστεί στο κοινωνικό σύνολο. Η Ψυχοπαθολογία από την άλλη πλευρά χαρακτηρίζει τον παραβάτη ως ένα άτομο με ψυχοπαθολογική διαταραχή της προσωπικότητας, γνωστή ως αντικοινωνική διαταραχή της προσωπικότητας (DSM-5, 2015).

Ο όρος «νεαροί παραβάτες» περιλαμβάνει για πολλές χώρες άτομα που βρίσκονται στην εφηβεία, αλλά και στα πρώτα χρόνια της ενήλικης ζωής. Τα Ηνωμένα Έθνη μπορεί να δικάσουν νέους άνω των 18 ετών σε δικαστήριο ανηλίκων, καθώς ορίζουν τη νεότητα ως μια αναπτυξιακή περίοδο που αρχίζει στην ηλικία των 15 ετών και διαρκεί έως και τα 24 χρόνια. Με βάση διεθνή στατιστικά στοιχεία έχει αυξηθεί η συμμετοχή των εφήβων 13 έως 17 ετών στη συνολική εγκληματικότητα Sander, Patall, Amoscato, Fisher, & Funk, (2012). Ο Παπαδάτος επισημαίνει τη γενική αύξηση της βίας και της εγκληματικότητας στη χώρα μας παρά την αύξηση των χρόνων εκπαίδευσης (2011), ενώ ο Κουράκης αναφέρει έντονα αυξητικές τάσεις για τις παραβάσεις της νομοθεσίας περί ναρκωτικών και για τα σοβαρά εγκλήματα βίας, τα οποία διαπράττονται μεν από ένα σημαντικά μικρό αριθμό εφήβων, αλλ' έχουν αυξηθεί ανησυχητικά τα τελευταία χρόνια (2013). Τα αποτελέσματα του Ευρωπαϊκού προγράμματος *Waves of Citizenship, Waves of Legality* (Antigone, 2015) επιβεβαιώνουν τα παραπάνω ευρήματα.

2. Σκοπός και μεθοδολογία της έρευνας

Η παρούσα έρευνα αποτελεί μέρος εκτενέστερης ερευνητικής εργασίας με διττό στόχο (1) τη διερεύνηση των ψυχοκοινωνικών και εκπαιδευτικών χαρακτηριστικών των ανήλικων παραβατών και (2) τον ορισμό δεικτών και κριτηρίων με εστίαση σε συνθήκες και παράγοντες που μπορούν να υποστηρίξουν την ανάπτυξη αποτελεσματικών προγραμμάτων ψυχοπαιδαγωγικής παρέμβασης για ανήλικους παραβάτες. Πραγματοποιήθηκε στα σχολεία Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης για μαθητές με παραβατική συμπεριφορά, που λειτουργούν στην Ελλάδα μέσα στις φυλακές ανηλίκων. Συγκεκριμένα, η έρευνα διεξήχθη στο 6^{ο} Γυμνάσιο Βόλου Παράρτημα Φυλακών και στο 2^{ο} Γυμνάσιο Αυλώνας, στο Κέντρο Κράτησης Νέων της Αυλώνας. Στην έρευνα συμμετείχαν επίσης οι 20 εκπαιδευτικοί των μαθητών. Από τις βασικές υποθέσεις του πρώτου στόχου που διερευνήθηκαν στο πλαίσιο της έρευνας, στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται και συζητείται η εξής υπόθεση.

Οι ανήλικοι παραβάτες παρουσιάζουν σημαντικά ποσοστά συμπτωμάτων κατάθλιψης και αυτοκτονικού ιδεασμού.

Για τη διερεύνηση της παραπάνω υπόθεσης χρησιμοποιήθηκε (α) το σύστημα Achenbach για Εμπειρικά Βασισμένη Αξιολόγηση (ASEBA/YSR ερωτηματολόγιο για εφήβους) και (β) αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο συνέντευξης για τους εκπαιδευτικούς. Οι 112 ερωτήσεις του συστήματος ομαδοποιούνται σε 9 επιμέρους υποκλίμακες οι οποίες αντιπροσωπεύουν τις εννιά βασικές κατηγορίες των προβλημάτων συμπεριφοράς που χαρακτηρίζουν την γενικότερη εικόνα των μαθητών και είναι: Άγχος / Κατάθλιψη, Απόσυρση / Κατάθλιψη, Σωματικά Ενοχλήματα, Κοινωνικά Προβλήματα, Προβλήματα Σκέψης, Προβλήματα Προσοχής, Παράβαση Κανόνων, Επιθετική Συμπεριφορά και Άλλα Προβλήματα.

3. Κατάθλιψη και αυτοκτονικός ιδεασμός σε έγκλειστους ανηλίκους με παραβατική συμπεριφορά

3.1. Κατάθλιψη

Η κατάθλιψη ως όρος αναφέρεται σε μια «νοσηρή κατάσταση, λίγο έως πολύ διαρκή, που χαρακτηρίζεται από θλίψη και μείωση του δυναμισμού και της ενέργειας» (Κοκκώση & Συνοδινού, 2010, σ.153). Αναλυτικότερα, είναι «η ψυχική κατάσταση η οποία χαρακτηρίζεται από αρνητική διάθεση, χαμηλή ενέργεια, απώλεια ενδιαφέροντος για τις συνηθισμένες δραστηριότητες, απαισιοδοξία, μη ρεαλιστικές αρνητικές σκέψεις για τον

εαυτό και το μέλλον και κοινωνική απόσυρση» (Λεξικό ψυχολογίας του Cambridge 2015, σ. 411). Η κατάθλιψη και η παραβατική συμπεριφορά είναι δύο από τα πιο συνηθισμένα προβλήματα που εμφανίζουν οι νεαροί εφηβικής ηλικίας, ενώ οι συγκεκριμένες διαταραχές σχετίζονται με χρήση ναρκωτικών ουσιών, προβλήματα στις διαπροσωπικές σχέσεις, σχολική αποτυχία κ.ά (Diamantopoulou, Verhulst, & van der Ende, 2011. Kofler, McCart, Zajac, Ruggiero, Saunders & Kilpatrick, 2011. Mayworm & Sharkey, 2013. Teplin, Welty, Abram, Dulcan, Washburn, McCoy, & Stokes, 2015).

Οι Cisler, Begle, Amstadter, Resnick, Danielson, Saunders, & Kilpatrick, 2012) υποστηρίζουν ότι τα πρώιμα συμπτώματα κατάθλιψης κατά τη διάρκεια της εφηβείας αποτελούν σημαντικό παράγοντα επικινδυνότητας στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς, ενώ άλλοι ερευνητές καταδεικνύουν με έρευνές τους ότι τα άτομα με κατάθλιψη εκδηλώνουν στην πλειοψηφία τους συνεχή παραβατική συμπεριφορά καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους (Grisso, 2008). Επιπλέον, οι Kofler, et al. (2011) υποστηρίζουν ότι περισσότεροι από το 30% των ανηλίκων με κατάθλιψη πληρούν τα κριτήρια και για διαταραχή διαγωγής, ενώ ένα ποσοστό του 50% των ανηλίκων με διαταραχή διαγωγής πληρούν τα κριτήρια κατάθλιψης.

Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με τους Defoe, Farrington και Loeber (2013), η κατάθλιψη δεν προκαλεί την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς στους ανηλίκους. Όπως εξηγούν οι ερευνητές, η κατάθλιψη μπορεί να συσχετίζεται θετικά με την ανήλικη παραβατικότητα, αλλά δεν περιλαμβάνεται στα εσωτερικευμένα προβλήματα συμπεριφοράς, κι επομένως δεν προκαλεί συμπεριφορές που τείνουν να εξωτερικεύονται, όπως είναι η παραβατικότητα. (Achenbach και Edelbrock 1983). Παρόλα αυτά, η κατάθλιψη φαίνεται να συσχετίζεται με άλλες διαταραχές και συμπεριφορικά προβλήματα που επηρεάζουν την εκδήλωση νεανικής παραβατικότητας, όπως είναι για παράδειγμα η χρήση αξαρτησιογόνων ουσιών. Όπως εξηγούν οι Mayworm, & Sharkey (2013), παρότι η παραβατική συμπεριφορά μπορεί να είναι αποτέλεσμα σοβαρών συναισθηματικών διαταραχών, σε πολλές περιπτώσεις η παραμονή του ανηλίκου σε σωφρονιστικά ιδρύματα και η εκδήλωση εκ μέρους του αντικοινωνικής συμπεριφοράς, μπορεί να προκαλέσουν στον ίδιο σοβαρές συναισθηματικές διαταραχές. Κατά την Φραντζεσκάκη (1990) ο εγκλεισμός «πέραν από τη στέρηση του πολύτιμου για τον άνθρωπο αγαθού της ελευθερίας και το κοινωνικό στίγμα που συνοδεύει, αναπόφευκτα επιφέρει τη σωματική, ψυχική και ηθική πτώση και φθορά [..]» (σ. 67).

Οι Kofler, McCart, Zajac, Ruggiero, Saunders & Kilpatrick, (2011) αναφέρουν τρία μοντέλα που αφορούν τη συννοσηρότητα κατάθλιψης και παραβατικότητας: το μοντέλο κοινού κινδύνου (shared risk model), το μοντέλο της αποτυχίας (failure model) και το

μοντέλο εξωστρεφούς συμπεριφοράς (acting out model). Σύμφωνα με το πρώτο (shared risk model) η συννοσηρότητα των δύο διαταραχών προκαλείται από διάφορους παράγοντες που δρουν συλλογικά και έχουν ως αποτέλεσμα δύο διαφορετικά, αλλά συσχετιζόμενα μεταξύ τους προβλήματα (Kofler, et al., 2011). Το δεύτερο μοντέλο (failure model) υποστηρίζει ότι η πρώιμη εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς δημιουργεί στον ανήλικο διαπροσωπικά προβλήματα με τους άλλους, όπως είναι για παράδειγμα τα άτομα του οικογενειακού του περιβάλλοντος, με αποτέλεσμα να μη λαμβάνει την ψυχοκοινωνική στήριξη που χρειάζεται και να οδηγείται τελικά στην κατάθλιψη.

Από την άλλη πλευρά, το μοντέλο εξωστρεφούς συμπεριφοράς (acting out model) υποστηρίζει ότι τα καταθλιπτικά συμπτώματα στους ανηλίκους μπορεί να εκδηλώνονται με τη μορφή παράβασης κανόνων και επιθετικής συμπεριφοράς, ενώ με την πάροδο του χρόνου οδηγούν συχνά στην εκδήλωση σοβαρής παραβατικής συμπεριφοράς. Μακροχρόνιες έρευνες καταδεικνύουν τη θεωρία του συγκεκριμένου μοντέλου αποδεικνύοντας ότι τα πρώιμα συμπτώματα κατάθλιψης προβλέπουν την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς στο μέλλον (Kofler, McCart, Zajac, Ruggiero, Saunders, & Kilpatrick, 2011). Γενικότερα, σύμφωνα με τη διεθνή έρευνα, οι ανήλικοι παραβάτες με συμπτώματα κατάθλιψης έχουν χειρότερη πρόγνωση από τους παραβάτες που δε βιώνουν καταθλιπτικά συμπτώματα (Diamantopoulou, Verhulst, & van der Ende, 2011. Kofler, et al. 2011). Αυτό επισημαίνεται και στη βιβλιογραφία της δεκαετίας του ενενήντα με έρευνες που καταδεικνύουν ότι η φαρμακοθεραπεία με αντικαταθλιπτικά σε νέους με διαταραχή διαγωγής και διαταραχή κατάθλιψης αντιμετωπίζει επιτυχώς την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς σε ποσοστό 85% (όπως αναφέρεται στο Kofler, et al., 2011). Επομένως, η αντιμετώπιση της κατάθλιψης θεωρείται σημαντικός παράγοντας στην επιτυχή επανένταξη των ανήλικων παραβατών, καθώς συσχετίζεται με τη χρήση ουσιών, την υποτροπή παραβατικής συμπεριφοράς και την εμφάνιση άλλων ψυχικών διαταραχών όπως η ψύχωση και οι διαταραχές άγχους (Templin et al., 2015).

3.2. Αυτοκτονικός ιδεασμός

Η αυτοκτονία είναι η «πράξη μέσω της οποίας το άτομο προκαλεί εκουσίως το θάνατο του για να απαλλαγεί από μια ανυπόφορη κατάσταση» (Κοκκώση και Συνοδινού, 2010, σ. 49), ενώ ο αυτοκτονικός ιδεασμός αναφέρεται στη «σημαντική ενασχόληση, που αφορά στη λεκτική έκφραση ή το σχεδιασμό πράξεων, οι οποίες θα θέσουν σε κίνδυνο τη σωματική ακεραιότητα ή και τη ζωή του ατόμου» (Μπελεγρίνος, Ζαχάρης & Φραδέλος, 2014, σ. 372).

Όπως υποστηρίζουν οι Κοκκώση και Συνοδινού (2010) η στέρηση ελευθερίας αποτελεί στρεσογόνο παράγοντα στη ζωή ενός ατόμου και κατά συνέπεια συναντάται ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό αυτοκτονιών στις φυλακές παγκοσμίως. Συγκεκριμένα, στους ανήλικους παραβάτες τα περιστατικά αυτοκτονιών μέσα στα κέντρα κράτησης εντοπίζονται σε ποσοστό 3 έως 18 φορές υψηλότερο από εκείνο του γενικού πληθυσμού για τις αντίστοιχες ηλικίες (Bhatta, Jefferis, Kavadas, Alemagno, & Shaffer- King, 2014). Οι παραπάνω ερευνητές υποστηρίζουν επίσης ότι η αυτοκτονία είναι η κύρια αιτία θανάτου των ανήλικων παραβατών που βρίσκονται έγκλειστοι σε σωφρονιστικά ιδρύματα.

Σύμφωνα με την έρευνα των Teplin, Welty, Abram, Dulcan, Washburn, McCoy, & Stokes (2015) περισσότεροι από ένας στους τρεις ανήλικους παραβάτες σκέφτηκαν το θάνατό τους έξι μήνες μετά τον εγκλεισμό τους, ενώ ένας στους δέκα ανηλίκους σε κράτηση, ανέφεραν ότι σκέφτηκαν να αυτοκτονήσουν τους τελευταίους έξι μήνες. Ιδιαίτερα ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι περισσότεροι από τους μισούς ανηλίκους της συγκεκριμένης έρευνας που σκέφτηκαν να βάλουν τέλος στη ζωή τους δεν ανέφεραν αυτή τη σκέψη σε κάποιον άλλον. Οι Convery, Haydon, Moore και Scraton (2008), αναφέρουν την έρευνα των Convery και Moore (2006) που πραγματοποιήθηκε σε σωφρονιστικό ίδρυμα ανηλίκων. Οι ερευνητές έλαβαν θετικές απαντήσεις από τους έγκλειστους ανηλίκους σε ερωτήσεις όπως:

"όταν είσαι στο δωμάτιό σου… μπορείς να σκεφτείς πράγματα. Μπορείς να σκεφτείς περίεργα πράγματα, οπότε μπορείς....να κρεμαστείς ή κάτι τέτοιο".

" - Το έχω σκεφτεί μερικές/αρκετές φορές".

Η συγκεκριμένη έρευνα περιλάμβανε και συνεντεύξεις από το προσωπικό το οποίο υποστήριξε πως οι περισσότεροι ανήλικοι βίωναν έντονη κατάθλιψη, άγχος και ψυχολογικά τραύματα.

4. Παρουσίαση των αποτελεσμάτων

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας ένας σημαντικός αριθμός των ανήλικων παραβατών του δείγματος βρίσκονται στο οριακό και κλινικό φάσμα ψυχοσυναισθηματικών προβλημάτων όπως αυτά κατηγοριοποιούνται στις κλίμακες ASEBA 2001. Ειδικότερα, βρέθηκε ότι η κατάθλιψη και ο αυτοκτονικός ιδεασμός εμφανίζονται σε υψηλό ποσοστό στους ανήλικους παραβάτες που συμμετείχαν στην έρευνα.

Στη δήλωση του εργαλείου Achenbach «*Υπάρχουν πολύ λίγα πράγματα που με ευχαριστούν»* το 66,7% των μαθητών του δείγματος απάντησαν «ταιριάζει κάπως ή μερικές φορές» και το 24,4% απάντησαν ότι «ταιριάζει πολύ ή πολύ συχνά». Επομένως, περίπου το 90% των συμμετεχόντων υποστήριξαν πως βιώνουν ευχαρίστηση από λίγα πράγματα κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού τους (βλ. σχήμα Α).

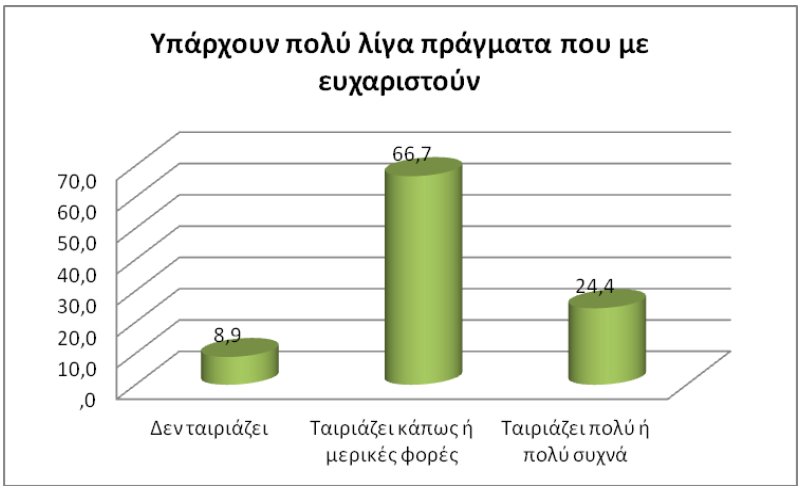

Σχήμα Α. Γραφική αναπαράσταση δήλωσης «Υπάρχουν πολύ λίγα πράγματα που με ευχαριστούν».

Σύμφωνα με το επόμενο σχήμα Β, στη δήλωση «Είμαι δυστυχισμένος, θλιμμένος, μελαγχολικός» οι ανήλικοι παραβάτες απάντησαν «ταιριάζει κάπως ή μερικές φορές» σε ποσοστό 46,7% και «ταιριάζει πολύ ή πολύ συχνά» σε ποσοστό 17,8%. Παρατηρείται συνεπώς ότι το 65% περίπου των συμμετεχόντων υποστήριξαν πως είναι δυστυχισμένοι, θλιμμένοι και μελαγχολικοί κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού τους.

Έχει αποδειχθεί όπως προαναφέρθηκε, ότι τα συμπτώματα κατάθλιψης μπορεί να οδηγήσουν τους έγκλειστους ανηλίκους σε αυτοκτονικό ιδεασμό, αυτοτραυματισμό ή απόπειρα αυτοκτονίας (Abram, Choe, Washburn, Teplin, King, Dulcan & Bassett, 2014). Εν τούτοις, οι ανήλικοι παραβάτες με κατάθλιψη δε λαμβάνουν την ψυχολογική υποστήριξη που χρειάζονται κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στο σωφρονιστικό ίδρυμα (Burke, Mulvey & Schubert, 2015) με αποτέλεσμα να εντείνονται τα συμπτώματα της διαταραχής (Kang, Eno Louden, Ricks & Jones, 2015. Templin et al., 2015).

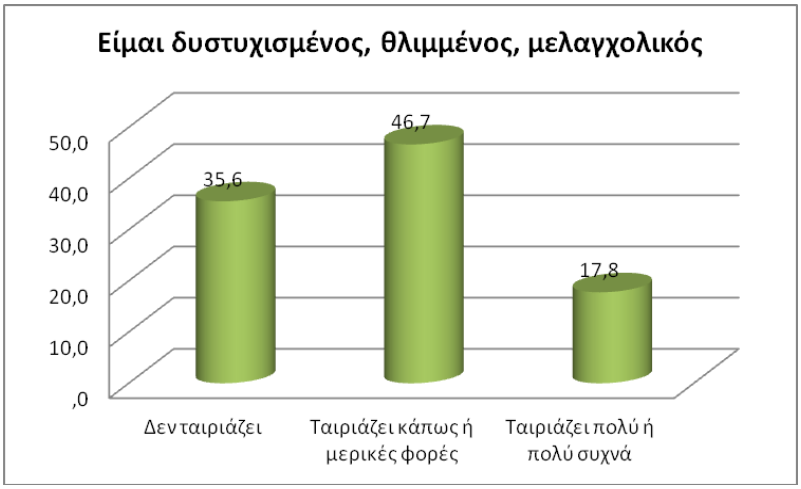

Σχήμα Β. Γραφική αναπαράσταση δήλωσης «Είμαι δυστυχισμένος, θλιμμένος, μελαγχολικός».

Όπως φαίνεται στο παρακάτω σχήμα Γ, στη δήλωση «*Σκέφτομαι την αυτοκτονία»* παρατηρείται ότι το 25% περίπου των ανήλικων παραβατών δήλωσαν πως σκέφτονται την αυτοκτονία. Σημειώνεται ότι σύμφωνα με τη διεθνή έρευνα η αυτοκτονία αποτελεί την κύρια αιτία θανάτου των ανηλίκων που βρίσκονται σε κέντρα κράτησης (Bhatta, Jefferis, Kavadas, Alemagno, & Shaffer-King, 2014).

Στη συνέχεια παρατίθεται μία επιπλέον ερώτηση που αφορά τον αυτοκτονικό ιδεασμό στους ανήλικους παραβάτες του δείγματος (βλ. σχήμα Δ).

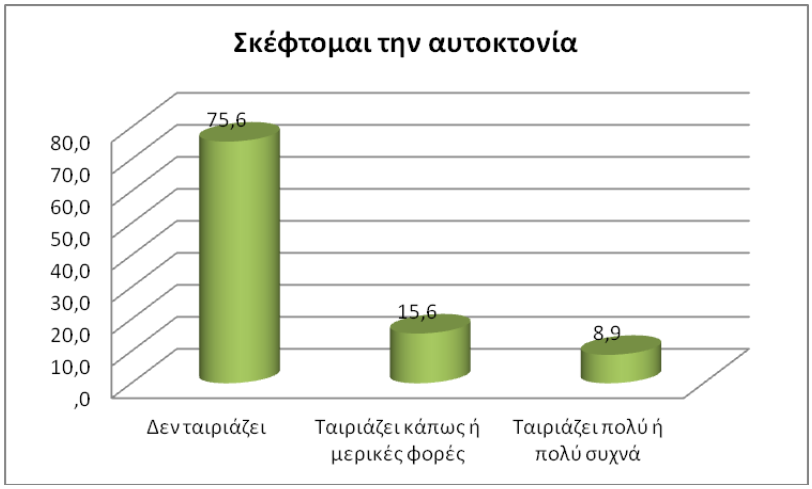

Σχήμα Γ. Γραφική αναπαράσταση δήλωσης «Σκέφτομαι την αυτοκτονία».

Στο επόμενο σχήμα (σχ. Δ), στη δήλωση «Προσπαθώ επίτηδες να τραυματιστώ ή να σκοτωθώ» το 13% περίπου των συμμετεχόντων υποστήριξαν πως προσπαθούν σκόπιμα να τραυματιστούν ή και να σκοτωθούν. Η διεθνής έρευνα υποστηρίζει πως τα περιστατικά αυτοκτονιών στα κέντρα κράτησης ανηλίκων παγκοσμίως είναι συχνά (Bhatta, et al. 2014).

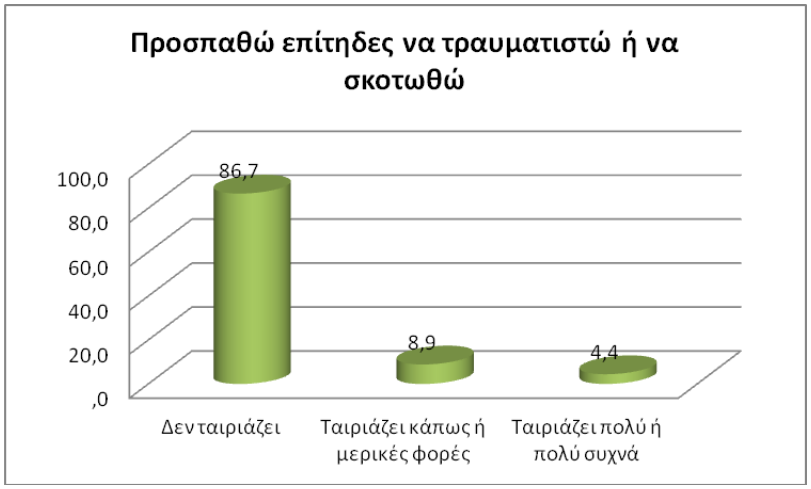

Σχήμα Δ. Γραφική αναπαράσταση δήλωσης «Προσπαθώ επίτηδες να τραυματιστώ ή να σκοτωθώ».

4. Συζήτηση - Συμπεράσματα

Με βάση τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, αλλά και τα αποτελέσματα επιδημιολογικών ερευνών για την εμφάνιση κατάθλιψης στο γενικό πληθυσμό των ανηλίκων, συμπεραίνεται ότι τα ποσοστά εμφάνισης καταθλιπτικών συμπτωμάτων εμφανίζονται σε ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό στους έγκλειστους ανήλικους παραβάτες, ενώ ξεπερνούν σε σημαντικό βαθμό τα ποσοστά κατάθλιψης του γενικού πληθυσμού.

Η ελληνική έρευνα Petridou, Emporiadou, Chrousos, (2015), υποστηρίζει ότι οι διαταραχές της διάθεσης όπως η κατάθλιψη και η δυσθυμία, προσβάλλουν περίπου το 4 με 8% των εφήβων. Η μετα - ανάλυση των Polanczyk, Salum, Sugaya, Caye, & Rohde, (2015) στην οποία συμπεριλήφθησαν 41 μελέτες από 27 χώρες παγκοσμίως, καταδεικνύουν ότι ο επιπολασμός των καταθλιπτικών διαταραχών στους ανηλίκους είναι 2,6%.

Στην παρούσα έρευνα, τα ποσοστά εμφάνισης καταθλιπτικών συμπτωμάτων στους έγκλειστους ανήλικους παραβάτες ξεπερνούν σε σημαντικό βαθμό τα ποσοστά του γενικού πληθυσμού. Αναλυτικότερα, υψηλό ποσοστό του δείγματος εντοπίστηκε εκτός των φυσιολογικών ορίων στην κλίμακα «Συναισθηματικά προβλήματα» που περιλαμβάνεται στις

«Εναρμονισμένες με το DSM κλίμακες», εφόσον το 46,7% εντοπίζεται στο οριακό και το κλινικό φάσμα (24,4% και 22,2% αντίστοιχα). Υψηλό ποσοστό εντοπίστηκε και στην κλίμακα «Απόσυρση/Κατάθλιψη» που περιλαμβάνεται στις «Εμπειρικές Κλίμακες Προβλημάτων Συμπεριφοράς» του εργαλείου Achenbach, όπου το 46,6% των συμμετεχόντων βρέθηκαν εκτός του φυσιολογικού φάσματος.

Η διεθνής έρευνα συμφωνεί με τα παραπάνω αποτελέσματα, καθώς πολλές μελέτες παρουσιάζουν παρόμοια ποσοστά. Οι Colins, Bijttebier, Broekaert και Andershed (2014) σε έρευνα που διεξήγαγαν σε δείγμα 222 ανήλικων παραβατών με την κλίμακα YSR του εργαλείου Achenbch βρήκαν μέσο όρο στην κλίμακα «Απόσυρση- Κατάθλιψη» 5,93 τιμή που συμφωνεί με το μέσο όρο της εν λόγω κλίμακας στην παρούσα έρευνα (M = 6,71). Παρόμοια αποτελέσματα παρουσιάζουν οι Davis, Peterson-Badali, Weagant & Skilling (2015) στην έρευνά τους με δείγμα 184 ανήλικους με παραβατική συμπεριφορά στο Τορόντο του Καναδά. Επίσης, η έρευνα των Imbach, Aebi, Metzke, Bessler, & Steinhausen (2013) κατέδειξε στατιστικά σημαντικά υψηλότερα ποσοστά κατάθλιψης στους 125 έγκλειστους παραβάτες του δείγματος σε σχέση με το γενικό πληθυσμό. Οι εν λόγω ερευνητές βρήκαν ακόμα ότι οι ανήλικοι που είχαν καταδικαστεί για χρήση όπλων και άλλες σοβαρές ποινικές πράξεις παρουσίαζαν κατάθλιψη σε μεγαλύτερο βαθμό από όλους τους υπόλοιπους νέους.

Σύμφωνα με τους Μανιαδάκη και Κάκουρο (2013), τα ποσοστά διαταραχών άγχους και διάθεσης στους ανήλικους κρατουμένους της χώρας μας ανέρχονται περίπου στο 41%. Υψηλά ποσοστά κατάθλιψης σε έφηβους παραβάτες εντόπισαν και οι Washburn, Teplin, Voss, Simon, Abram, McClelland & Olson (2015) σε δείγμα 1.715 παραβατών ηλικίας 13 έως 18 ετών, επισημαίνοντας στα συμπεράσματά τους την αναγκαιότητα παροχής ψυχιατρικής και ψυχολογικής υποστήριξης στους έγκλειστους ανηλίκους.

Στην έρευνα των Zhou, Xiong, Jia, Yang, Guo, Meng, & Zhang, (2012). που χρηματοδότησε η UNICEF βρέθηκε ότι τα εσωτερικευμένα προβλήματα και ειδικότερα η απόσυρση και το άγχος/κατάθλιψη επιδεινώνονται κατά τη διάρκεια της κράτησης των ανηλίκων στα σωφρονιστκά κέντρα. Επίσης, σε πρόσφατη έρευνα που διεξήχθη στην Puglia της Ιταλίας με τη χρήση του συστήματος Achenbach, οι Margari, Craig, Margari, Matera, Lamanna, Lecce, Tegola, & Carabellese (2015) βρήκαν σε ποσοστό 31% των παραβατικών εφήβων εξωτερικευμένα προβλήματα όπως απόσυρση/κατάθλιψη.

Μία παλαιότερη έρευνα με θέμα τα ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά ανήλικων παραβατών που πραγματοποιήθηκε στο Ohio των Η.Π.Α. το 2007 σε 88 ανήλικους παραβάτες κατέδειξε ότι το 72.7% είχαν διαπράξει απόπειρα αυτοκτονίας, το 56.8%

εμφάνιζαν συμπτώματα αυτοκτονικού ιδεασμού, ενώ υψηλά βρέθηκαν τα ποσοστά των ανηλίκων με αγχώδεις διαταραχές, διαταραχές διάθεσης και κατάθλιψη.

Από όλα τα παραπάνω, συμπεραίνεται πως τα ποσοστά προβλημάτων που σχετίζονται με την κατάθλιψη και τον αυτοκτονικό ιδεασμό συναντώνται σε υψηλό ποσοστό στους έγκλειστους ανηλίκους με παραβατική συμπεριφορά. Πολλοί ερευνητές υποθέτουν ότι αυτό μπορεί να οφείλεται στον εγκλεισμό (Imbach, Aebi, Metzke, Bessler, & Steinhausen, 2013), άποψη που υποστηρίζει σε γενικές γραμμές η διεθνής βιβλιογραφία (Convery, Haydon, Moore, & Scraton, 2008. Johnson, Kemp, Heard, Lennings & Hickie, 2015. Μανιαδάκη & Κάκουρος, 2013. Mayworm, & Sharkey, 2013). Έχει όμως επανειλλημμένα τονιστεί ότι τα προβλήματα που σχετίζονται με την ψυχική υγεία μπορεί να οδηγήσουν τον έφηβο σε παραβατική συμπεριφορά και τους ανήλικους παραβάτες σε υποτροπή. Επίσης, η διεθνής βιβλιογραφία υποστηρίζει ότι ένα επιτυχημένο αναμορφωτικό πρόγραμμα απαιτεί και την κατάλληλη ψυχολογική υποστήριξη του ανήλικου παραβάτη (Andrews, & Bonta, 2010. Bhatta, Jefferis, Kavadaw, Alemagno, & Shaffer- King, 2014. Ford, & Blaustein, 2013. McMillion, Simon, & Morenoff, 2014. Παπαδάτος, 2003). Συνεπώς, η αναγνώριση και η αντιμετώπιση της κατάθλιψης του έγκλειστου ανηλίκου αποτελεί απαραίτητο βήμα για το σχεδιασμό και την υλοποίηση κατάλληλων προγραμμάτων κοινωνικής επανένταξης.

Βιβλιογραφία

Abram, K. M., Choe, J. Y., Washburn, J. J., Teplin, L. A., King, D. C., Dulcan, M. K., & Bassett, E. D. (2014). Suicidal thoughts and behaviors among detained youth. *Juvenile Jusfice Bullefin*.

Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2003). Εγχειρίδιο για τα ερωτηματολόγια και προφίλ σχολικής ηλικίας του ΣΑΕΒΑ. *Επιμέλεια: Α. Ρούσσου [Manual for the ASEBA adult forms & profiles. In A. Roussou (Ed.)]. Athens: Greek Letters*.

Andrews, D.A., Bonda, J. (2010). Rehabilitating Criminal Justice Policy and Practice. *Psychology, Public Policy and Law,* 16(1), 39-55.

ANTIGONE (2015). Organized crime and juvenile crime in Greek society: a depiction of the reality. In *Waves of Citizenship, Waves of Legality*. Brussels, European Union.

Αρακά, Α. (2007). Νεανική παραβατικότητα: νεαροί θύτες ή θύματα; Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2018, από http://archive.alithia.gr/newspaper/2007/02082007/02082007,21565.html

Artinopoulou, Vasso (2013). Restorative justice in Greece. In Directorate-Genertal Justice-Directorate B, *Specific Programme Criminal Justice: 3E Model for a Restorative Justice Strategy in Europe.* Brussels: European Commision.

Bhatta, M. P., Jefferis, E., Kavadas, A., Alemagno, S. A., & Shaffer-King, P. (2014). Suicidal behaviors among adolescents in juvenile detention: role of adverse life experiences. *PloS one*, *9*(2), e89408.

Burke, J. D., Mulvey, E. P., & Schubert, C. A. (2015). Prevalence of mental health problems and service use among first-time juvenile offenders. *Journal of child and family studies*, *24*(12), 3774-3781.

Cisler, J. M., Begle, A. M., Amstadter, A. B., Resnick, H. S., Danielson, C. K., Saunders, B. E., & Kilpatrick, D. G. (2012). Exposure to interpersonal violence and risk for PTSD,

depression, delinquency, and binge drinking among adolescents: Data from the NSA-R. *Journal of traumatic stress*, *25*(1), 33-40.

Colins, O. F., Bijttebier, P., Broekaert, E., & Andershed, H. (2014). Psychopathic-like traits among detained female adolescents: Reliability and validity of the Antisocial Process Screening Device and the Youth Psychopathic Traits Inventory. *Assessment*, *21*(2), 195-209.

Convery, U., Haydon, D., Moore, L., & Scraton, P. (2008). Children, rights and justice in Northern Ireland: Community and custody. *Youth Justice*, *8*(3), 245-263.

Convery, U., & Moore, L. (2006). Still in our Care. Protecting children's rights in custody in Northern Ireland.

Davis, K. M., Peterson-Badali, M., Weagant, B., & Skilling, T. A. (2015). A process evaluation of Toronto's first youth mental health court. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, *57*(2), 159-188.

Defoe, I. N., Farrington, D. P., & Loeber, R. (2013). Disentangling the relationship between delinquency and hyperactivity, low achievement, depression, and low socioeconomic status: Analysis of repeated longitudinal data. *Journal of Criminal Justice*, *41*(2), 100-107.

Diamantopoulou, S., Verhulst, F., & Ende, J. (2011). The parallel development of ODD and CD symptoms form early childhood to adolescence. European Child and Adolescent Psychiatry, 20(6), 301-309.

DSM- 5 (2015). Διαγνωστικά κριτήρια από DSM- 5. (Κ. Γκοζαμάνης, επιμ.). Αθήνα: Λίτσας.

Dünkel, F. (2015). Juvenile justice and crime policy in Europe. *Juvenile justice in global perspective*, 9-62.

Ford, J. D., & Blaustein, M. E. (2013). Systemic self-regulation: a framework for trauma-informed services in residential juvenile justice programs. *Journal of Family Violence*, *28*(7), 665-677.

Φραντζεσκάκη, Ι. (1990). Το σωφρονιστικό σύστημα: Ανάλυση και παρατηρήσεις επί των διατάξεων του νέου σωφρονιστικού κώδικα (Ν. 185/1989 και Ν. 1877/1990). Αθήνα: έκδοση συλλόγου συμπαραστάσεως κρατουμένων «Ο ΟΝΗΣΙΜΟΣ».

Giovanoglou, Sofia & Parosanu, Andrea (2015). Forms of restorative justice interventions for juveniles and their legal rights. *European Research on Restorative Juvenile Justice* V.1, pp. 81-86.

Gogoni, P., Athanasaki, E., & Venni, E. (2015). Social Pedagogical Reflexes of Greek Society during the Economic Crisis Period: Indicative Social Pedagogical Actions. *International Journal of Social Pedagogy*, *4*(1), 248-273.

Hawley, J., Murphy, I. & Souto-Otero, M. (2013). Correctional centre Education and Training in Europe Current State-Of-Play and Challenges. A summary report

authored for the European Commission by GHK Consulting. Retrieved Jan. 15, 2015 from: *http://ec.europa.eu/education/more-information/doc/prison _en.pdf.*

Heseltine, K., Sarre, R., & Day, A. (2011). Prison-based correctional rehabilitation: An overview of intensive interventions for moderate to high-risk offenders. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, (412), 1.

Himelstein, S., Hastings, A., Shapiro, S., & Heery, M. (2012). Mindfulness training for self-regulation and stress with incarcerated youth: A pilot study. *Probation Journal*, *59*(2), 151-165.

Imbach, D., Aebi, M., Metzke, C. W., Bessler, C., & Steinhausen, H. C. (2013). Internalizing and externalizing problems, depression, and self-esteem in non-detained male juvenile offenders. *Child and adolescent psychiatry and mental health*, *7*(1), 7.

Johnson, V. A., Kemp, A. H., Heard, R., Lennings, C. J., & Hickie, I. B. (2015). Childhood-versus adolescent-onset antisocial youth with conduct disorder: Psychiatric illness, neuropsychological and psychosocial function. *PloS one*, *10*(4), e0121627.

Kang, T., Eno Louden, J., Ricks, E. P., & Jones, R. L. (2015). Aggression, substance use disorder, and presence of a prior suicide attempt among juvenile offenders with subclinical depression. *Law and human behavior*, *39*(6), 593.

Kofler, M. J., McCart, M. R., Zajac, K., Ruggiero, K. J., Saunders, B. E., & Kilpatrick, D. G. (2011). Depression and delinquency covariation in an accelerated longitudinal sample of adolescents. *Journal of consulting and clinical psychology*, *79*(4), 458.

Κοκκώση, Μ., Συνοδινού, Κ. (Επιμ.). (2010). *Λεξικό ψυχολογίας* (Β. Τσίγκανου, μεταφρ.). Αθήνα: ΒΗΤΑ.

Κουράκης, Ν. (2013). Ο παραβατικός έφηβος. Στο Η. Ε. Κουρκούτας & Θ. Β. Θάνος, (Επιμ.), *Σχολική φοβία και παραβατικότητα*. Αθήνα: ΤΟΠΟΣ.

Lahlah, E., Van der Knaap, L. M., Bogaerts, S., & Lens, K. M. (2014). Ethnic differences in the effect of perceived parenting on juvenile violent delinquency of Dutch and Moroccan-Dutch boys. *Journal of child and family studies*, *23*(2), 333-346.

Liddle, H. A. (2014). Adapting and implementing an evidence-based treatment with justice-involved adolescents: The example of multidimensional family therapy. *Family Process*, *53*(3), 516-528.

Lipsey, M. W., Howell, J. C., Kelly, M. R., Chapman, G., & Carver, D. (2010). Improving the effectiveness of juvenile justice programs. *Washington DC: Center for Juvenile Justice Reform at Georgetown University*.

Lowe, G. A., Lipps, G., Gibson, R. C., Halliday, S., Morris, A., Clarke, N., & Wilson, R. N. (2014). Neighbourhood factors and depression among adolescents in four Caribbean countries. *PloS one*, *9*(4), e95538.

Μανιαδάκη, Κ., Κάκουρος, Ε. (2013). Η ψυχοπαθολογία των ανήλικων παραβατών. Στο Η. Ε. Κουρκούτας & Θ. Β. Θάνος, (Επιμ.), *Σχολική φοβία και παραβατικότητα*. Αθήνα: ΤΟΠΟΣ.

Margari, F., Craig, F., Margari, L., Matera, E., Lamanna, A. L., Lecce, P. A., & Carabellese, F. (2015). Psychopathology, symptoms of attention-deficit/hyperactivity disorder, and risk factors in juvenile offenders. *Neuropsychiatric disease and treatment*, *11*, 343.

Mayworm, A. M., & Sharkey, J. D. (2013). Gender-specific mental health outcomes of a community-based delinquency intervention. *Journal of Juvenile Justice*, *3*(1), 15.

McMillon, D., Simon, C. P., & Morenoff, J. (2014). Modeling the underlying dynamics of the spread of crime. *PloS one*, *9*(4), e88923.

Μπελεγρίνος, Σ., Ζαχάρης, Θ., Φραδέλος, Ε. (2014). Η αυτοκτονία ως κοινωνικό και ψυχολογικό φαινόμενο. Επιστημονικά Χρονικά (4): 370-379.

Παπαδάτος, Γ. (2011). Φαινόμενα βίας στην κοινωνία και στην εκπαίδευση. Στον Α΄ Τόμο Πρακτικών 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου Επιστημών Εκπαίδευσης (σσ. 15-26). Αθήνα: ΚΙΣΣΟΣ.

Παπαδάτος, Γ. (2003). Δικαστική Ψυχολογία - Ψυχιατρική. Αθήνα: Σμυρνιωτάκης.

Petridou, E., Emporiadou, M., Chrousos, G., (2015). Παιδιά και έφηβοι στην Ελλάδα της κρίσης.

Petrosino, A., Turpin-Petrosino, C., Hollis-Peel, M. E., & Lavenberg, J. G. (2013). 'Scared Straight'and other juvenile awareness programs for preventing juvenile delinquency. *The Cochrane Library*.

Polanczyk, G. V., Salum, G. A., Sugaya, L. S., Caye, A., & Rohde, L. A. (2015). Annual Research Review: A meta-analysis of the worldwide prevalence of mental disorders in children and adolescents. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *56*(3), 345-365.

Sander, J. B., Patall, E. A., Amoscato, L. A., Fisher, A. L., & Funk, C. (2012). A meta-analysis of the effect of juvenile delinquency interventions on academic outcomes. *Children and Youth Services Review*, *34*(9), 1695-1708.

Teplin, L. A., Welty, L. J., Abram, K. M., Dulcan, M. K., Washburn, J. J., McCoy, K., & Stokes, M. L. (2015). Psychiatric disorders in youth after detention. *Washington, DC: US Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention*.

Washburn, J., Teplin, L., Voss, L., Simon, C., Abram, K., McClelland, G., & Olson, N. (2015). Detained Youth Processed in Juvenile and Adult Court: Psychiatric Disorders and Mental Health Needs. U.S.: US Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.

Zhou, Z., Xiong, H., Jia, R., Yang, G., Guo, T., Meng, Z., & Zhang, Y. (2012). The risk behaviors and mental health of detained adolescents: a controlled, prospective longitudinal study. *PLoS one*, *7*(5), e37199.